

Fecr Yayınları: 368

İSLAM VE OSMANLI HUKUKUNDA BİD'AT

Nusret DEDE

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
VADİ GRAFİK TASARIM VE REKLAMCILIK LTD. ŞTİ.
İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1
Yenimahalle/ANKARA • Tel: 0 312 395 85 71
Sertifika No: 47479

1. Baskı: Temmuz 2020

ISBN: 978-625-7879-08-8

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

İSLAM VE OSMANLI HUKUKUNDA
BİD'AT

Nusret DEDE

Ankara 2020

Nusret DEDE

02.01.1974 tarihinde Kocaeli Gebze Denizli Köyü'nde dünyaya geldi. İlkokulu köyünde bitirdikten sonra İstanbul'da hafızlık yaptı. Gebze İmam Hatip Lisesi'ni 1994'te, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni 1998'de bitirdi. 2002 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Yüksek Lisansını, 2012 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde doktorasını tamamladı. Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilatında imam-hatip, vaiz, ilçe müftüsü, eğitim merkezi öğretmeni ve yöneticisi, il müftü yardımcısı gibi unvanlarla bir süre görev yaptı. 2014 yılından beri Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümünde Dr. Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır. Evli ve üç çocuk babası olan Nusret Dede İngilizce ve Arapça bilmektedir.

Anneme,

Babama,

Eşime,

Çocuklarıma...

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR -----	11
ÖN SÖZ -----	13
GİRİŞ	
BİD'AT KAVRAMI VE İSLAMİ İLİMLER -----	15
A) Kelâm İlminde Bid'at-----	15
B) Hadis İlminde Bid'at-----	17
C) Fıkıh İlminde Bid'at-----	19
BİRİNCİ BÖLÜM	
İSLAM HUKUKUNDA BİD'AT KAVRAMI -----	23
I. BİDAT'İN TANIMI -----	23
A) Bid'atin Sözlük Anlamı-----	23
B) Bid'atin Terim Anlamı-----	28
1. Geniş Kapsamlı Tanıma Göre Bid'at-----	28
2. Dar Kapsamlı Tanıma Göre Bid'at-----	35
II. BİD'ATLARIN ORTAYA ÇIKIŞI VE YAYILIŞI -----	38
A) Bid'atin Menşei-----	38
B) İslam'da ilk Bid'at-----	39
C) Bidatlerin Ortaya Çıkışının ve Yayılmasının Sebepleri-----	42
1. Hükümlerin Kaynağını ve Anlama Yollarını Bilmemek-----	42
2. Hükümlerde Heva ve Hevese Uymak-----	43
III. BİD'ATLE İLGİLİ HADİSLER -----	45
A) Mutlak Yenilik Manasını İfade Eden Hadisler-----	45
B) Mezmûm Manayı İfade Eden Hadisler-----	48
C) Bid'at Çıkarımı ve Ona Tabi Olanları Yeren Hadisler-----	49
IV. BİD'AT'İN KISIMLARI -----	52
A) Hasene ve Seyyie Yönünden Bid'atler-----	52
1. Bid'at-i Hasene-----	52
2. Bid'at-i Seyyie-----	53
B) Hakikat ve İzafet Yönünden Bid'atler-----	54
1. Bid'at-i Hakikî-----	54
2. Bid'at-ı İzâfî-----	54

C) İbadetler ve Adetler Yönünden Bid'atler -----	55
1. Bid'at-i Taabbüdiyye -----	56
2. Bid'at-i Adıyye -----	56
V. BİD'ATİN HÜKMÜ -----	59
A) İtikadî Bid'atin Hükümü -----	59
B) Ameli Bid'atin Hükümü -----	61
1. Vacip Olan Bid'atler -----	62
2. Haram Olan Bid'atler -----	63
3. Mekruh Olan Bid'atler -----	63
4. Mendup Olan Bid'atler -----	64
5. Mübah Olan Bid'atler -----	64
VI. BİD'ATİN FIKİH USÛLÜ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ -----	65
A) Bid'at-Örf İlişkisi -----	65
B) Bid'at-Istislah İlişkisi -----	66
C) Bid'at-İstihsan İlişkisi -----	68

II. BÖLÜM

OSMANLI HUKUKUNDA BİD'AT KAVRAMI -----	71
I. OSMANLI HUKUKUNUN KAYNAKLARI VE YAPISI -----	71
A) Yürürlük ve Bilgi Kaynakları -----	71
1. Fıkıh Kitapları -----	73
2. Fetva Mecmuaları -----	74
3. Kanunnameler -----	75
4. Şer'îye Sicil Defterleri -----	75
B) Şer'î Hukuk-Örfî Hukuk Ayrımı -----	76
C) Şer'î Hukukun Kaynakları -----	77
1. Kur'an -----	77
2. Sünnet -----	78
3. İcma -----	78
4. Kıyas -----	79
D) Örfî Hukuk ve Mahiyeti -----	79
E) Örfî Hukukun Kaynakları -----	81
1. Örf-Adet Kaideleri -----	82
2. İstihsan -----	87
3. İstislah (Amme Maslahatı) ve Umûmu'I-Belvâ -----	88
4. İstishab -----	92
5. Şer'u Men Kablena (Eski Hukuk Sistemleri) -----	93
6. Diğer kaynaklar -----	94

F) Ülü'l-emrin Yasama Yetkisi -----	95
G) Yasama Yetkisinin Alanı -----	97
1. Şer'î Hükümlerin Kanun Halinde Tedvini -----	97
2. İctihadi Konularda Mevcut İctihatlardan Birinin Tercih Edilerek Tedvini -----	99
3) Şâri'in Bilinçli Olarak Boş Bıraktığı Alanlarda Ülü'l-Emrin Yasama Yetkisi -----	102
II. ADALETNAMELERDE BİD'AT -----	106
A) Adaletname Kavramı -----	106
B) Adaletnamelerde Gelişen Bid'at Kavramı -----	112
1. Osmanlı Hukukunda Bid'atin Tanımı -----	112
2. Osmanlı'da Bid'atlerin Menşei -----	113
3. Bid'atlerin Derecelendirilmesi -----	113
4. Kanun-ı Osmanî'nin Kavramları -----	114
C) Osmanlı Hukukunda Adaletnamelerle Kaldırılan Bid'atler -----	116
1. Eflaklara Ait Adaletnameyle Kaldırılan Bid'atler -----	116
2. Angaryalar -----	118
3. Salgunlar -----	120
4. A'şar'da Yolsuzluklar -----	123
5. Kadıların ve Naiplerinin Yolsuzlukları -----	127
6. Bâdihavâ Resimleri ve Cerimeler Dolayısıyla Görülen Suistimaller -----	130
7. Zorla Nikâh ve Gerdek Resmi -----	134
8. Tefecilerin Haksızlıkları -----	135
III. KANUNNÂMELERDE BİD'AT -----	136
A) Kanunname Kavramı -----	136
B) Kanunname Türleri -----	139
1. Padişah Hükümleri Şeklindeki Kanunnameler -----	139
2. Sancak Kanunnameleri -----	140
3. Belirli Gruplarla İlgili Kanunnameler -----	142
4. Devlet Teşkilatlarıyla İlgili Kanunnameler -----	143
5. Genel Kanunnameler -----	144
C) Bid'atleri Düzenleyen İlk Kanunname -----	147
D) Hüdavendigar Sancağı Kanunnamesinde Bid'atler -----	147
1. Vergilerin Zamanı Gelmeden Alınması -----	148
2. Yeni Verginin Kaldırılan Eski Vergiyle Birlikte Alınması -----	149
3. Vergilerin Tahsilinde Sipahilerin Yolsuzlukları -----	150
4. Angaryaların Kaldırılması -----	151
5. Toprak Tasarrufunda Reâyânın Korunması -----	151

E) Osmanlı Hukukunda Kanunnamelerle Kaldırılan Bid'atler-----	156
1. Ceza Hukukuyla İlgili Bid'atler (Siyaset Cezaları)-----	156
2. Vergi Hukukuyla İlgili Bid'atler -----	156
3. Askeri Hukukla İlgili Bid'atler -----	163
4. Yeni Atamalarla İlgili Bid'atler -----	163
IV. OSMANLI HUKUKUNDA BiD'ATiN KAZANDIĞI ANLAMLAR-----	164
A) Domuz ve Bu Hayvandan Alınan Vergi (Bid'at-i hanazir) -----	164
B) Bütün Yolsuzluk ve Haksızlıklar-----	165
SONUÇ -----	167
KAYNAKÇA -----	169
DİZİN -----	175

KISALTMALAR

(a.s.)	: aleyhisselam
(sav)	: sallallahu aleyhi ve sellem
age.	: adı geçen eser
agm.	: adı geçen makale
b.	: bin
bkz.	: bakınız
c.	: cilt
ç.	: çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
hz.	: hazreti
İA	: İslam Ansiklopedisi
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı
İst.	: İstanbul
nşr.	: neşreden
ö.	: ölümü
ra.	: radiyallahu anh/anhâ
s.	: sayfa
sy.	: sayı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: tahkik eden
trc.	:tercüme eden
ty.	: tarih yok
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı

ÖN SÖZ

Zamanla kayıtlı olmayıp kıyamete kadar geçerliliğini sürdürecektir olan dinimiz aynı zamanda mekânla da kayıtlı olmayıp alemşümlüdür. Dinimiz bu ilahi mükemmelliğe sahip olduğundan ve bizzat Şâri' Teâlâ tarafından korunduğundan dolayı, dinin aslına herhangi bir bid'at ve hurafenin karışması mümkün değildir. Ancak bu dinin bazı müntesipleri öğrenememek, yanlış anlamak, yanlış öğrenmek, öğrendiğini doğru uygulayamamak, vb. birçok nedenden dolayı zaman zaman bid'atlere ve hurafelere karışabilirler. Bu sebeple, İslam'ın yönlendirdiği o yüksek seviyeye ulaşamazlar. Öyleyse İslam'ın kendisinde asla bid'at görülmeyecek, ancak insanların dini yaşayış ve ibadetlerinde çeşitli bid'atlere rastlanabilecektir.

Çalışmamızın literatür taraması aşamasında şunu tespit ettik: Bid'at konusunda birtakım çalışmalar yapılmış olmakla birlikte, bu çalışmaların büyük bir bölümünün içeriği, belli bir yöredeki belli bir konuyla ilgili bid'atların tek tek sayılmasından ibarettir. Bizim bu çalışmadaki hedefimiz ise, İslam ve Osmanlı hukukunda bid'at kavramının mahiyetini tespit etmektir.

Müslüman Türkler tarafından kurulan, dünya üzerinde en büyük devletlerden biri olan ve uzun süre ayakta kalan Osmanlı İmparatorluğu'nda uygulanan hukuk da, ahali Müslüman olması dolayısıyla İslam Hukukudur. Bu sebeple çalışmamızda bid'at kavramının Osmanlı Hukukundaki içeriğini, nelere bid'at dendiğini de tespit etmeye gayret edilmiştir.

Bu çerçevede Osmanlı Hukukunun bilgi ve yürürlük kaynakları arasında önemli yeri olan Kanunnameler bu gözle taranmıştır. Osmanlı Hukukunda bid'at kavramının mahiyeti

tespit edilmeye çalışılırken, yayınlanmış *Kanunnamelerden* yararlanılmıştır. Ayrıca genel olarak hırsızlıkların ve yolsuzlukların kaldırılması için ve özellikle de ehl-i örf denen, devlet otoritesini elinde bulunduran kimselerin ihdas ettikleri bid'atleri ortadan kaldırmak amacıyla yayınlanan *Adaletnamelerden* yararlanılmıştır.

Çalışmamız giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde konunun İslami ilimler arasındaki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Birinci bölümde, İslam hukukunda bid'at kavramının içeriği ve sınırları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede bid'at kavramının tanımı, bid'atlerin ortaya çıkış ve yayılışının sebepleri, bid'atle ilgili hadislerin değerlendirilmesi, bid'atin kısımları, bid'atin hükmü, bid'at kavramının İslam hukuk metodolojisi açısından ele alınıp değerlendirilmesi yapılmıştır.

İkinci bölümde ise, Osmanlı Hukukunda bid'at kavramının ortaya çıkışı ve yaygınlaşması, bid'atleri engellemek için alınan tedbirler, *Adaletnameler* ve *Kanunnameler* çerçevesinde incelenmiştir. Bu bölümde Osmanlı Hukukunun yapısı ve kaynakları ile ilgili özet mahiyetinde bazı bilgiler sunulduktan sonra, *Adaletnameler* ve *Kanunnameler* ile kaldırılan bid'atler sıralanmıştır. Son olarak da Osmanlı Hukukunda bid'at kelimesinin kazandığı anlamlar ele alınmıştır.

Çalışmamın başlangıcından itibaren karşılaştığım birçok problemin çözümünde, değerli mesaisini bana ayırıp teklif ve tavsiyeleri ile beni yönlendiren, samimi ilgileriyle bana destek olan Prof. Dr. Vecdi Akyüz hocama teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Nusret DEDE
Temmuz-2020